

**Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի ապրիլի 11-ի
ՍԴՈ-1683 որոշման վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի
դատավորներ Վ. Մ. Գրիգորյանի և Ս. Ս. Սաֆարյանի (մասնակի) հակասող
հատուկ կարծիքը**

I. ՆԱԽԱԲԱՆ

1. 2023 թվականի ապրիլի 4-11-ը Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի, «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի, «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՍԴՈ-1683 որոշմամբ (այսուհետ՝ Որոշում) որոշել է.

«1.«Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ կրոնական կազմակերպության անդամ լինելու արգելքի մասով, համապատասխանում է Սահմանադրությանը:

2.«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ զինծառայողի՝ կրոնական միավորումներ սրբեղծելու արգելքի մասով, համապատասխանում է Սահմանադրությանը:

3.«Արհեստակցական միությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 6-րդ հոդվածի 5-րդ մասն այնքանով, որքանով Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի, ոստիկանության, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմինների ծառայողների, ինչպես նաև դատավորների և Սահմանադրական դատարանի դատավորների համար սահմանում է արհեստակցական կազմակերպության մասնակից լինելու բացարձակ արգելք, ճանաչել Սահմանադրության 45-րդ, 75-րդ, 80-րդ և 81-րդ հոդվածներին հակասող:

4.«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 39-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ ոստիկանության ծառայողի՝ արհեստակցական կազմակերպության անդամ լինելու բացարձակ արգելքի մասով, ճանաչել Սահմանադրության 45-րդ, 75-րդ, 80-րդ և 81-րդ հոդվածներին հակասող:

5.«Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ արհեստակցական կազմակերպության անդամ լինելու բացարձակ արգելքի մասով, ճանաչել Սահմանադրության 45-րդ, 75-րդ, 80-րդ և 81-րդ հոդվածներին հակասող:

6.«Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ զինծառայողի՝ արհեստակցական միության անդամ լինելու բացարձակ արգելքի մասով, ճանաչել Սահմանադրության 45-րդ, 75-րդ, 80-րդ և 81-րդ հոդվածներին հակասող:

(...):»:

2. Սույն հատուկ կարծիքը հեղինակած դատավորներս առաջին հերթին անհրաժեշտ ենք համարում հստակեցնել մեր անհամաձայնության սահմանները Որոշմանը և դրա ամփոփ պատճառաբանությունը, որի մանրամասները ներկայացված են ստորև համանուն բաժիններում: **Նախ**՝ լիովին համակարծիք ենք Որոշման եզրափակիչ մասի

2-րդ կետի և դրա հիմքում ընկած պատճառաբանություններին, մասնավորապես, որ «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ զինծառայողի՝ կրոնական միավորումներ ստեղծելու արգելքի մասով, համապատասխանում է Սահմանադրությանը: **Երկրորդ**, թեպետ համաձայն ենք մեծամասնության այն դիրքորոշմանը, որ կրոնի ազատության սահմանափակման առումով «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով օրենսդրի կողմից հետապնդվող նպատակը սահմանադրական է, իսկ սահմանափակող ակտը բավարարում է դրան առաջադրվող սահմանադրական պահանջները, մենք, այդուհանդերձ, չենք կարող համաձայնել, որ այս նորմը համապատասխանում է Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սկզբունքին, մասնավորապես, դրանով նախատեսված «*պիտանիության*» որակին: Եվ, **երրորդ**՝ մենք կարծում ենք, որ միավորումների ազատության սահմանափակումների վերաբերյալ վիճարկվող նորմերի սահմանադրականության ստուգումն իրականացվել է հիմնական իրավունքների սահմանափակումների ստուգման համար անհրաժեշտ և վերաբերելի մեթոդաբանությունից շեղվող տրամաբանությամբ՝ Սահմանադրական դատարանին բերելով մի եզրակացության, որն օրենսդրին չի առաջարկում Որոշումից բխող ուղղումներ կատարելու սահմանադրական ուղենիշներ:

3. Հետևաբար՝ մեր կարծիքով, նման սկզբունքային անհամաձայնությունը Որոշմանը կողմ քվեարկելու հնարավորություն չի ընձեռել:

II. ԿՐՈՆԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

4. Ինչպես արդեն նշվեց սույն կարծիքի 2-րդ կետում, սույն հատուկ կարծիքը հեղինակած դատավորներս լիովին համակարծիք ենք Որոշման եզրափակիչ մասի 2-րդ կետի և դրա հիմքում ընկած պատճառաբանությունների հետ: Մասնավորապես՝ որ «Զինվորական ծառայության և զինծառայողի կարգավիճակի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ զինծառայողի՝ կրոնական միավորումներ ստեղծելու արգելքի մասով, համապատասխանում է Սահմանադրությանը:

5. Կրոնի ազատության սահմանափակումներին առնչվող վիճարկվող նորմերի մասով մեր անհամաձայնությունը վերաբերում է նրան, որ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետը չի հաղթահարում հետապնդվող նպատակի համար նույն նորմի՝ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սկզբունքի «*պիտանելիության*» թեստը:

6. Կրոնի ազատության հիմնական իրավունքի առնչությամբ վիճարկվող դրույթների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ Որոշմամբ, մասնավորապես, նախատեսված է, որ՝

(...) ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողների կրոնական կազմակերպության անդամ լինելու, ինչպես նաև զինծառայողի կողմից այդպիսին ստեղծելու արգելքները բխում են այդ ծառայությունների առջև դրված խնդիրների յուրահարկություններից և

հեղափոխում են այդ կառույցների, դրանց ծառայողների ներծառայական հարաբերություններում, ինչպես նաև հասարակական-կրոնական գործընթացներում առավել չեզոքության, անաչառության, անկողմնակալության, զսպվածության, ծառայությանը նվիրվածության սպասելիքներ, կրոնական հողի վրա շահերի բախման կանխման նպատակներ: Քննարկվող սահմանափակումները միջոց են **կանխելու** կրոնական կազմակերպությունների իրավահավասարության խախտման, կրոնական հողի վրա խտրականության ու պաշտոնական լիազորությունների չարաշահումների, ծառայողական պարտքի կատարմանը խոչընդոտելու և վնասելու, պետական ծառայողի չեզոքության ու անաչառության խախտման, ծառայողական ստորադասության հարաբերություններում սեփական համոզմունքները ենթականերին պարտադրելու, ինչպես նաև այլ բացասական սոցիալ-իրավական հետևանքների հնարավորությունը: Ընդ որում՝ թվարկված բացասական հետևանքներն առնչվում են Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված, պաշտպանության ենթակա գրեթե բոլոր արժեքների հետ»¹:

7. Որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը նշել է, մասնավորապես, որ՝

«Կրոնական կազմակերպություն և անհատ փոխհարաբերությունների համալսելու մասին» օրենքի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքի իրավադրույթների համակարգային վերլուծությունը հիմք է տալիս վեր հանել երեք հասկացություն.

ա) «կրոնական կազմակերպության հավաքագյալներ» (7-րդ հոդված, 1-ին մաս, ա) կետ),

բ) «կրոնական կազմակերպության անդամներ», որոնք այդ կարգավիճակը ձեռք են բերել երկու հիմքով: **Առաջին՝** «առնվազն 200 չափահաս հավաքագյալ անդամների» խումբը, որ նախաձեռնել է կրոնական կազմակերպության սրբեղծումը՝ գրանցումը, և, ըստ էության, դրանից հետո խմբի անդամները վերածվում են կրոնական կազմակերպության **«հիմնադիր անդամների»** (5-րդ հոդված, 1-ին մաս, ե) կետ): **Երկրորդ՝** կրոնական կազմակերպությունն իրավունք ունի իր շուրջը համախմբել իր հավաքագյալներին, որի ձևերից է կրոնական կազմակերպության որպես իրավաբանական անձ գրանցվելուց հետո առաջացող անդամությունը՝ **«մասնակից անդամներ»**: Կրոնական կազմակերպությունների կանոնադրություններով նախատեսված է հավաքագյալների անդամագրության ինստիտուտը (անդամության հիմքերը, դրա փրամադրման կարգը, դրանից զրկելու հիմքերն ու կարգը և այլն)²,

գ) «կրոնական կազմակերպության սպասավոր» (18-րդ հոդված), այսինքն՝ անհատ, որը փյալ կրոնական կազմակերպության կանոնադրությամբ սահմանված փարսակարգի հոգևորական է:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ կրոնական կազմակերպության անդամ հասկացությունը ներառում է վերը նշված «հիմնադիր անդամներին», «մասնակից անդամներին», «կրոնական սպասավորներին», (...):

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ կրոնի ազատության հիմնական իրավունքի խնդրո առարկա սահմանափակումները համապատասխանում են Սահմանադրության 79-րդ հոդվածով ամրագրված սահմանափակման որոշակիության սկզբունքին՝ սահմանափակող իրավական դրույթի բովանդակության, սահմանափակումների ծավալի ու «կրոնական կազմակերպության անդամ» հասկացության մասով, հետևաբար՝ քննարկվող խմբերի ծառայողներն արգելքի բավարար չափով որոշակիության պայմաններում ի վիճակի են դրսևորելու համապատասխան վարքագիծ:

(...)

Սահմանադրական դատարանը հարույկ շեշտում է «կրոնական կազմակերպության անդամ» հասկացության՝ սույն որոշման 4.1. ենթակետում բացահայտված իմաստի կարևոր

¹ Որոշում, էջեր 28-29:

² Տե՛ս օրինակ՝ «Հայաստանյայց Ավետարանական Եկեղեցի» կրոնական կազմակերպության կանոնադրությունը նոր խմբագրությամբ, հասանելի է՝ <http://www.eca.am/cat/3>

իրավական նշանակությունը, քանի որ այն, **սուսջին**³ հնարավորություն է տալիս սահմանազարելու «կրոնական կազմակերպության անդամներին» «կրոնական կազմակերպության հավատացյալներից», այսինքն՝ անձանցից, որոնք մասնակցում են տվյալ կրոնական կազմակերպության համարելի կարարվող կրոնական ծեսերին և այլ միջոցառումներին, և որոնց հոգևոր-կրոնական կարիքներն ու պահանջմունքները բավարարվում են այդ կրոնական կազմակերպության գործունեության արդյունքում, **երկրորդ**⁴ հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի վիճարկվող դրույթով սահմանված արգելքը՝ «լինել կրոնական կազմակերպության անդամ» նշանակում է, որ համապատասխան ծառայողը ծառայության անցնելու պահից չի կարող լինել, իսկ նշանակվելու պահից սկսած չի կարող դատնայ որևէ կրոնական կազմակերպության անդամ՝ վերը նշված իմաստով, **երրորդ**⁵ նշված ծառայողները, եթե ունեն «կրոնական կազմակերպության հավատացյալի» կարգավիճակ, ապա պահպանում են այն, հետևաբար՝ չեն զրկվում այլոց հետ կրոնական համոզմունքները համարելի իրականացնելու իրենց սահմանադրական իրավունքից, նման կարգավիճակով ծառայողներն իրավունք չունեն իրենց պաշտոնական դիրքն օգտագործել կրոնական միավորումների շահերի համար, քարոզել վերաբերմունք կրոնական միավորումների նկատմամբ, իսկ ծառայողական պարտականությունները կարարելիս՝ կրոնական գործունեություն իրականացնելը»³:

8. Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանը կրոնի ազատության սահմանափակման իմաստով «կրոնական կազմակերպության անդամ» է դիտարկել իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող կրոնական կազմակերպության՝ դրա գրանցումը նախաձեռնած հավատացյալ անդամներին (որպես հիմնադիր անդամ), որպես իրավաբանական անձ գրանցվելուց հետո կրոնական կազմակերպության կանոնադրությամբ սահմանված կարգով դրան անդամագրված անձանց (որպես մասնակից անդամ), կրոնական կազմակերպության կանոնադրությամբ նախատեսված համակարգի հոգևորական ծառայողին: Միաժամանակ «կրոնական կազմակերպության հավատացյալ» են դիտարկվել անձինք, որոնք «մասնակցում են տվյալ կրոնական կազմակերպության համարելի կարարվող կրոնական ծեսերին և այլ միջոցառումներին, և որոնց հոգևոր-կրոնական կարիքներն ու պահանջմունքները բավարարվում են այդ կրոնական կազմակերպության գործունեության արդյունքում»:

9. Այսպիսով, Սահմանադրական դատարանը, Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով, որպես կրոնի ազատության սահմանափակման նորմատիվ հիմք համարել է անձի՝ «կրոնական կազմակերպության անդամի» կարգավիճակը, որի իրավական բովանդակությունը բացահայտված չէ ո՛չ Որոշմամբ, ո՛չ էլ «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքում (այսուհետ նաև՝ Օրենք):

10. Օրենքում միաժամանակ օգտագործվում են «կրոնական կազմակերպության հավատացյալ»⁴, «կրոնական կազմակերպության հավատացյալ անդամ»⁵, «կրոնական կազմակերպության անդամ»⁶ հասկացությունները՝ առանց որևէ կերպ որոշակիացնելու դրանց իրավական բովանդակությունը՝ ներառյալ դրանցով նկատի ունեցած իրավահարաբերությունների բնույթը և շրջանակը, ինչպես նաև թվարկված տարբեր բնութագրիչներով իրավական հասկացությունների հնարավոր տարբերությունները:

³ Որոշում, էջեր 18-19, 22:

⁴ «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենք, հոդված 7, ա)-բ) և թ) կետեր:

⁵ Նույնը, հոդված 5, կետ ե):

⁶ Նույնը, հոդված 7 կետեր գ) և դ), հոդված 18:

11. Որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը նշել է նաև, որ «Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է «ինչպես միայնակ, այնպես էլ այլոց հետ համարել» կրոնի ազատությունն արտահայտելու իրավունքը, որը ենթադրում է՝ առաջին, անձինք իրավունք ունեն խմբերով դավանելու իրենց կրոնը՝ առանց հատուկ կազմակերպական իրավական ձևով գրանցվելու, ինչը չի բացառում հավատացյալների խմբերի երկրորդ իրավունքը՝ ձեռք բերել կազմակերպական որոշակի ձևի իրավասությունները»⁷:

12. Կարծում ենք, որ Օրենքով «կրոնական կազմակերպության հավատացյալ», «կրոնական կազմակերպության հավատացյալ անդամ», «կրոնական կազմակերպության անդամ» հասկացությունների իրավական բովանդակությունը բացահայտված չլինելու պարագայում Սահմանադրական դատարանի կողմից ազգային անվտանգության ծառայության համակարգում պաշտոնատար անձանց կրոնի ազատության սահմանափակման հիմքում «կրոնական կազմակերպության անդամի» գուտ ձևական կարգավիճակը դնելը, չի կարող պիտանի լինել Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ նկարագրված նպատակների համար՝ երկուստեք խնդրահարույց լինելով, թե՛ մարդու սահմանադրական հիմնական իրավունքի սահմանափակման համաչափության, թե՛ օրենսդրի կողմից հետապնդվող սահմանադրական նպատակների արդյունավետ ապահովման տեսանկյունից:

13. Մասնավորապես՝ անհատի կրոնական ազատության սահմանադրական հիմնական իրավունքի դիտանկյունից՝ իր վարքագծի սահմանափակումների նկարագրության (օրինակ՝ կրոնական քարոզչության արգելք, կրոնական այնպիսի ծեսերին հրապարակային մասնակցությունը, որը հանրության աչքում հատուկ ծառայությանը կոնկրետ կրոնական կազմակերպության հետ փոխկապակցվածության տպավորություն կարող է թողնել, կրոնական կազմակերպության հետ փոխհարաբերություններում կրոնական բովանդակության այնպիսի պարտավորությունների և հանձնառությունների ստանձնումը, որոնք կյարող են վտանգել կամ խոչընդոտել իր ծառայողական պարտականությունների պատշաճ կատարումը, և այլն) փոխարեն վերջինիս սահմանադրական իրավունքն ընդամենը ձևական կարգավիճակով («կրոնական կազմակերպության անդամ») պայմանավորելը հղի է նման միջամտության անհրաժեշտության բացակայության պատճառով սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման համաչափության սահմանը հատելու վտանգով: Նման դիրքորոշման համար հիմք է ծառայում այն նկատառումը, որ ազգային անվտանգության ծառայողի կողմից գուտ ձևականորեն «կրոնական կազմակերպության անդամի» կարգավիճակ ունենալն արգելելն այն պայմաններում, երբ նշված կարգավիճակի իրավական բովանդակությունը չի պարունակում իր ծառայողական պարտականությունների և ողջ ծառայության նպատակներին դեմ կամ խոչընդոտող որևէ գործողություն կամ անգործության դրսևրում կամ նման իրավական պարտականություն, խախտում է Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված՝ սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման համաչափության սկզբունքը՝ «անհրաժեշտության» թեստը չհաղթահարելու իմաստով:

14. Մյուս կողմից՝ Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ծառայության աշխատակցի կողմից *կրոնական կազմակերպությունների իրավահավասարության խախտման, կրոնական հողի վրա խտրականության ու պաշտոնեական*

⁷ Որոշում, էջ 16:

լիազորությունների չարաշահումների, ծառայողական պարտքի կատարմանը խոչընդոտելու և վնասելու, պետական ծառայողի չեզոքության ու անաչառության խախտման, ծառայողական սրորադասության հարաբերություններում սեփական համոզմունքները ենթականերին պարտադրելու, ինչպես նաև այլ բացասական սոցիալ-իրավական հետևանքների հնարավորությունը կանխելու նպատակների համար սահմանափակման այս միջոցն ակնհայտորեն «պիտանի» է, քանի որ անհատի վարքագծի սահմանափակումների նկարագրության (տես՝ 13-րդ կետում մասնակիորեն թվարկված վարքագծային դրսևորումները) փոխարեն նրա սահմանադրական իրավունքն ընդամենը ձևական կարգավիճակով («կրոնական կազմակերպության անդամ») պայմանավորելու արդյունքում նման կարգավիճակ ունեցող, սակայն ազգային անվտանգության մարմինների նպատակների և իր ծառայողական պարտականությունների պատշաճ կատարման դեմ որևէ խոչընդոտ կամ մտադրություն չունեցող ծառայողի կրոնի ազատությանը միջամտելու իրավական հնարավորության առկայության պայմաններում, այս միջոցն առհասարակ պիտանի չի լինելու ազգային անվտանգության մարմիններին այն ծառայողներից «մաքրագտելու» համար, որոնք, թեպետ ձևականորեն որևէ «կրոնական կազմակերպության անդամ» չեն, սակայն հետևում և մասնակցում են այնպիսի կրոնական կազմակերպությունների և կրոնական ուղղությունների արարողությունների, որոնց հավատացյալ հետևորդը լինելու բերումով՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից Որոշմամբ շարադրված նպատակներին կամ դրանցից որևէ մեկին հակադրվող կամ խոչընդոտող կրոնական հավատի կայունության աստիճանի համոզմունքներ ունեն կամ հանրությանը կարող են այդ կրոնական կազմակերպության կամ ուղղության հետ ազգային անվտանգության մարմինների փոխկապակցվածության տպավորություն ներշնչել՝ պայմանավորված կոնկրետ ծառայողի՝ անվտանգության մարմիններում զբաղեցրած պաշտոնով կամ այլ ծառայողական դիրքով:

15. Այս առնչությամբ կարծում ենք, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից սահմանադրական հիմնական իրավունքի սահմանափակման որոշակիացման հիմքում դրվել է բացառապես ձևական-իրավական բնույթի չափանիշ՝ առաջնային կարևորություն չտալով կրոնական կազմակերպությանն ու դրա գործունեությանն անձի՝ փաստացի ներգրավվածությանը կամ անձի և կրոնական կազմակերպության միջև ձևավորված իրական կապերի բովանդակությունը, և այդ բովանդակության և ազգային անվտանգության մարմինների նպատակների և գործառույթների միջև հնարավոր հակասության վերհանմանը:

16. Հիմք ընդունելով վերը նշվածը՝ գտնում ենք, որ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ կրոնական կազմակերպության անդամ լինելու արգելքի մասով՝ այնքանով, որքանով «կրոնական կազմակերպության անդամ» հասկացությունը չի բացահայտում դրա հիմքում ընկած՝ անհատի և այդ կազմակերպության հարաբերությունների բովանդակությունը, Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի 3-րդ մասի և 78-րդ հոդվածի իմաստով չի կարող համարվել անձի՝ կրոնի ազատության իրավունքին համաչափ միջամտություն:

III. ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓՎԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

17. Անդրադառնալով Որոշման եզրափակիչ մասի 3-6-րդ կետերին՝ դրանցով՝ զինված ուժերի, ոստիկանության և ազգային անվտանգության մարմինների, դատախազության ծառայողների, դատավորների և Սահմանադրական դատարանի դատավորների համար սահմանված՝ արհեստակցական կազմակերպություններին կամ դրանց միություններին անդամակցելու արգելքը հակասահմանադրական ճանաչելու մասին Սահմանադրական դատարանի մեծամասնության եզրահանգմանը, ապա սպառնիչ նկարագրելու համար դրա հետ մեր անհամաձայնության պատճառները, հարկ է առաջնահերթությամբ անդրադառնալ սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման և նման իրավունքի բացառման հասկացությունների հարաբերակցությանը, ինչը, մեր գնահատմամբ, կատարվել է միավորումների ազատության սահմանափակման՝ Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի 3-րդ մասի տրամաբանությանը հակասող մոտեցմամբ:

18. Որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը նշել է.

Սահմանադրական դատարանը, արհեստակցական միություններ սրբեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքին վերաբերող սույն գործով վիճարկվող օրինադրույթները դիտարկելով մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների իրավական կարգավորման սահմանադրական կառուցակարգում, գրնում է, որ այլոց հետ ազատորեն միավորվելու միջոցով աշխատանքային շահերի պաշտպանության նպատակով արհեստակցական միություններ սրբեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքը Սահմանադրությամբ ճանաչված և անմիջականորեն գործող իրավունք է: Օրենքներով այդ հիմնական իրավունքի կազմակերպական կառուցակարգերում և ընթացակարգերում ներդրված ինդրո առարկա արգելքները բացարձակ են, հերևարար՝ չեն կարող սրբեղծել հիմնական այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ պայմաններ, այլ ընդհակառակը՝ խախտում ու խաթարում են այդ հիմնական իրավունքի բովանդակությունն ամրագրող սահմանադրական դրույթների էությունը, վերացնում դրանք:

(...)

Շիմնական իրավունքի բացարձակ արգելք չնախատեսելով հանդերձ, օրենսդիրն ունի հնարավորություն՝ ամրագրելու միավորումների ազատության, այդ թվում՝ արհեստակցական միություններ սրբեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքի իրականացման այնպիսի սահմանափակումներ, որոնք, ոստիկանության, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողների, զինծառայողների, դատախազների, դատավորների, Սահմանադրական դատարանի դատավորների կարգավիճակով և գործունեության առանձնահատկություններով պայմանավորված, կարող են ապահովել վերջիններիս կողմից իրենց ծառայական (աշխատանքային) իրավունքների ու շահերի պաշտպանության իրականացման այնպիսի իրավական հնարավորությունները, որոնք խոչընդոտներ չեն հարուցի համապատասխան ոլորտներում ինդիրների, իրավասության արդյունավետ իրականացման համար⁸:

⁸ Որոշում, էջեր 34 և 40:

19. Մինչդեռ գտնում ենք, որ քննարկվող երկու հասկացությունների բովանդակային տարբերությունն այն է, որ սահմանադրական հիմնական իրավունքի սահմանափակումը կարող է հասնել իրավունքի կոնկրետ մեկ բաղադրիչի կամ ամբողջ իրավունքի իրականացման հնարավորության սահմանափակման: Սակայն իրավունքի բացառման դեպքում, ինչպես օրինակ՝ Սահմանադրության 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին նախադասությամբ, որով սահմանադիրը բացառել է դատավորների, դատախազների և քննիչների՝ կուսակցության անդամակցության իրավունքը, Սահմանադրությամբ նշված սուբյեկտներն առհասարակ չունեն սահմանադրական նշյալ իրավունքը, և, հետևաբար, նրանց գոյություն չունեցող իրավունքի սահմանափակման մասին խոսք լինել չի կարող:

20. Սահմանադրական դատարանը Որոշմամբ եզրահանգել է, որ սահմանադրական իրավունքի ամենախիստ սահմանափակման դեպքում, երբ այդ իրավունքի իրացումը բացառվում է որոշակի խումբ սուբյեկտների համար օրենսդրի կողմից սահմանված սահմանափակումների հետևանքային ազդեցությամբ, նույնն է՝ ինչ իրավունքի բացառումը սահմանադրի կողմից: Այնուհետև առաջնորդվելով այն տրամաբանությամբ, որն օրենսդիրն ամեն դեպքում իրավասու չէ նախատեսելու այնպիսի սահմանափակումներ, որոնք կոնկրետ շրջանակի անձանց սահմանադրական հիմնական իրավունքի իրականացումը սահմանափակում են ողջ ծավալով, Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ նման սահմանափակումը հակասահմանադրական է, քանի որ *«ինդրո առարկա արգելքները բացարձակ են, հետևաբար՝ չեն կարող արեղծել հիմնական այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ պայմաններ, այլ ընդհակառակը՝ խախտում ու խաթարում են այդ հիմնական իրավունքի բովանդակությունն ամրագրող սահմանադրական դրույթների էությունը, վերացնում դրանք»*⁹:

21. Այս եզրահանգումը Սահմանադրական դատարանին թույլ է տվել չջարտակել, իսկ ըստ էության՝ նույնիսկ չսկսել միավորումների ազատությունը սահմանափակող նորմերի սահմանադրականության ստուգումը՝ դրանց Սահմանադրությամբ նախատեսված նպատակին (Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), սահմանափակման միջոցին առաջադրվող որակական պահանջներին (Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի 3-րդ մաս և 79-րդ հոդված) և համաչափության սկզբունքին (Սահմանադրության 78-րդ հոդված) համապատասխանությանը:

22. Սահմանադրական դատարանն այլ սահմանադրական իրավունքների իրացման պայմաններն ու կարգը ստուգելիս անդրադարձել է իրավունքի սահմանափակման շրջանակներին և, ըստ էության, որդեգրել է սույն հատուկ կարծիքում արտահայտված դիրքորոշմանը համանման դիրքորոշում: Այսպես՝ անդրադառնալով սեփականության իրավունքի սահմանափակման հիմքերին, ի թիվս այլնի, Սահմանադրական դատարանը սահմանափակում է համարել նաև հողի նկատմամբ օտարերկրյա քաղաքացիների սեփականության իրավունքի արգելքը, որը նախատեսված էր 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի 4-րդ մասով: Հիմք ընդունելով սույն ելակետը՝ Սահմանադրական դատարանը նշյալ որոշմամբ քննության առարկա փաստական հանգամանքները վերլուծել է սեփականության իրավունքի սահմանափակման իրավաչափության բանաձևով (սահմանադրական նպատակ,

⁹ Որոշում էջ 34:

իրավունքին միջամտության նախատեսվածություն օրենքով, միջամտության համաչափություն)¹⁰: Այսպիսով, Սահմանադրական դատարանը, քննարկելով սեփականության հիմնական իրավունքի բնույթն ու բովանդակությունը, ղեկավարվել է իրավունքի սահմանափակման ինտենսիվության ուղենիշային մոտեցմամբ:

23. Վերոնշյալի լույսի ներքո գտնում ենք, որ իրավունքի սահմանափակման և իրավունքի բացառման կամ արգելքի հասկացությունների մեկնաբանման հարցում անհրաժեշտ է որպես ելակետ ընդունել իրավունքի սահմանափակման հասկացությունը, որի ամենախիստ դրսևորումը կոնկրետ դեպքում և կոնկրետ սահմանադրական հիմքերով իրավունքի իրացման արգելքն է: Այսինքն՝ իրավունքի արգելքը՝ որպես մասնավոր դրսևորում, ածանցվում է իրավունքի սահմանափակումից:

24. Քննարկվող, մեր կարծիքով, խնդրահարույց մեթոդաբանության կիրառման արդյունքում արհեստակցական միություններին որոշակի կատեգորիայի պաշտոնատար անձանց անդամակցության օրենսդրական արգելքը չի գնահատվել վերոնշյալ նորմատիվ չափանիշների համատեքստում, որի պատճառով, մեր կարծիքով օրենքի վիճարկվող նորմերի սահմանադրականությունը մնացել է չստուգված:

25. Գտնում ենք, որ արհեստակցական միություններին զինված ուժերի, ոստիկանության, ազգային անվտանգության, դատախազության մարմինների ծառայողների, դատավորների և Սահմանադրական դատարանի դատավորների, անդամակցության արգելքը Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ արհեստակցական միություններին անդամակցելու իրավունքի բարձր ինտենսիվության սահմանափակում է, որի սահմանադրականությունը ենթակա է ստուգման՝ այդ նորմերի Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված նպատակներին, նորմերի՝ «օրենքին» առաջադրվող որակական պահանջները բավարարելու մասին Սահմանադրության 79-րդ հոդվածով և սահմանափակման համաչափությանը՝ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով առաջադրվող պահանջներին համապատասխանության որոշման միջոցով:

IV. ԵԶՐԱՀԱՆԳՈՒՄ

26. Սույն հատուկ կարծիքը ներկայացնող դատավորներս կարծում ենք, որ, մի կողմից՝ կրոնի ազատության սահմանադրական հիմնական իրավունքի առավելագույն պաշտպանության, մյուս կողմից՝ Որոշմամբ Սահմանադրական դատարանի կողմից թվարկված և Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված սահմանադրական նպատակների կամ շահերի արդյունավետ պաշտպանության նկատառումներից ելնելով՝ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով նախատեսված «կրոնական կազմակերպության անդամ» հասկացությունը պետք է մեկնաբանվի և կիրառվի՝ հաշվի առնելով կրոնական կազմակերպության հետ անձի ունեցած իրական կապերը և գնահատելով դրանց ազդեցությունը ծառայության շահերի վրա: Ամեն դեպքում, Սահմանադրական դատարանը կրոնական կազմակերպության հետ հարաբերություններում ֆորմալ կարգավիճակի վրա շեշտադրում կատարելու փոխարեն ստուգման կենտրոնացումը պետք է ուղղեր այս սահմանադրական իրավունքի սահմանափակումը որոշելիս

¹⁰ 2013 թվականի հունվարի 30-ի ՍԴՈ-1073 որոշում:

անհատի վարքագծի սահմանափակում բանաձևելու անհրաժեշտության վրա՝ սահմանափակելով այն վարքագիծը, որն անհամատեղելի է ծառայության շահերի հետ՝ ներառյալ կրոնական կազմակերպության հետ կապերի բնույթը:

27. Հաշվի առնելով, որ միավորումների ազատությունը սահմանափակող նորմերի սահմանադրականության ստուգում Սահմանադրական դատարանի կողմից չի իրականացվել վերը նշված հիմնավորումներով, մենք չենք կարող միանալ մեծամասնության այն եզրահանգմանը, որ վիճարկվող նորմերով Սահմանադրական դատարանի դատավորների, եռաստիճան դատական համակարգի դատավորների, զինված ուժերի, ոստիկանության, դատախազության և ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողների՝ արհեստակցական միություններին անդամակցելու մասին օրենսդրի սահմանած սահմանափակումները հակասում են Սահմանադրությանը:

Սահմանադրական դատարանի դատավորներ

Վ. Մ. Գրիգորյան

Ս. Ս. Սաֆարյան

21 ապրիլի 2023 թվականի